

számításaink mindenkit meggyőzhetnek arról, milyen szerepe lehet egy-egy ilyen munkának a modern lelkipásztorkodás súlypontjainak felfedezésében és tudományos megtervezésében.

Adatforrásaink: Magyar Statisztikai Évkönyv, 1928. — Magyar Statisztikai Évkönyv, 1932. — Demográfiai Évkönyv, 1971. KSH. — **Jobb Sándor:** Az öngyilkosságok területi jellemzői Magyarországon. In: Területi Statisztika, XXIII. évf. 1973. 1. — Családtervezés Magyarországon. Az 1966. évi termékenységi és családtervezési vizsgálat (TCS) fontosabb adatai. A KSH Népesedéstudományi Kutatóintézetének és az MTA Demográfiai Bizottságának Közleményei. 1970/1.

NYÍRI TAMÁS

VILÁGI KERESZTÉNYEK

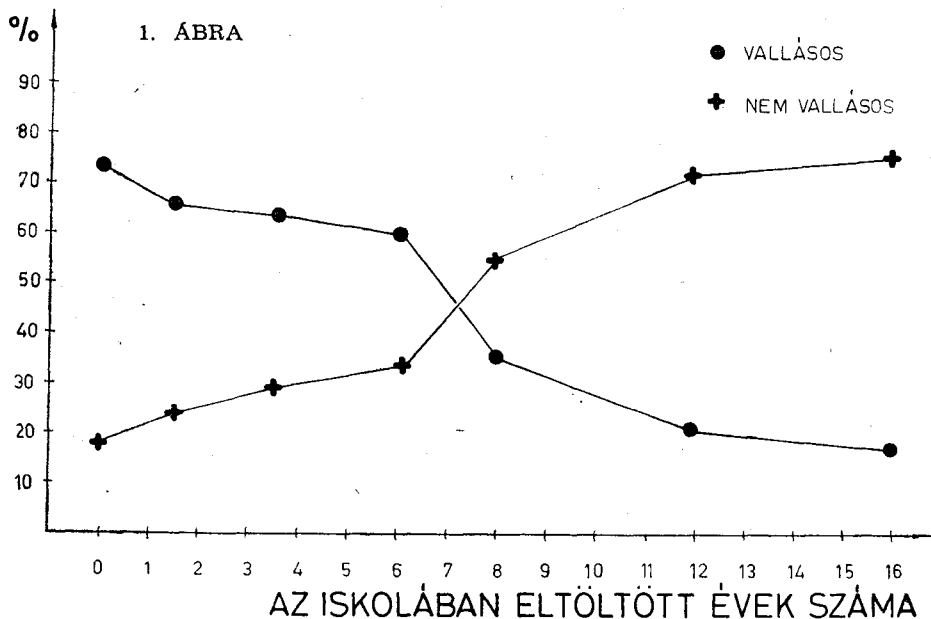
A keresztény hit intellektuális és társadalmi kifejezésformái történelmileg az emberi művelődés neolitikus szakaszában gyökerező anyagi és szellemi értékekhez kapcsolódtak. De már jó ideje, legkésőbb a középkor derekán elindult az a folyamat, amelyben a hit mindinkább elszakad a hozzá tapadó kultúra megjelenési módjától. Ugyanakkor, ezzel egyidejűleg az emberi élet egészét felölelő racionalizálódás, a világ ésszerű megszervezése kikerülhetetlenül eltünteti a csiszolt kőkorszakbeli kultúra maradványait. Új értékek jelennek meg, új társadalmi formák bontakoznak ki. E kétirányú és egyre gyorsuló mozgás hatására létrejövő szakítás a hagyományos értékekkel mostanában kulminál hazánkban. Hogyan fejezhető ki e jelenség számokkal? Mily módon magyarázható? Milyenképpen értelmezhető? Ezekre a kérdésekre keresem a választ.

I. Empirikus adatok

Magyarországon körülbelül 1963 óta folynak ismét rendszeres vallásszociológiai kutatások, melyek közül két vizsgálat főbb eredményeit ismertetem. Ezek az adatok — véleményem szerint — híven jelzik a vallásosság, az egyháziasság és az ateizmus jelenlegi helyzetét hazánkban.

(1) **A VALLÁSOSÁG.** Egy 1973-ban végzett reprezentatív felmérés során feltett alternatív kérdésre: „Vallásos ember-e Ön?” a megkérdezett, kerekén 9 000 húszéven felüli személy 46,0%-a igennel, 46,6%-a nemmel felelt. 5,8% nem tudott dönteni, 1,6% pedig nem válaszolt — írja *Tomka M.* (1).

Az „önbesorolás” módszerét alkalmazó vizsgálat szerint a vallásos nők és férfiak aránya csaknem azonos, nagyon eltérő azonban a vallásos emberek megoszlása a különböző foglalkozásúak és iskolai végzettségűek csoportjaiban. A mezőgazdasági fizikai dolgozók 58,8%-a, az ipari munkások 47,3%-a, a szakmunkások 31,2%-a mondta magát vallásosnak; a vezető állásúak, értelmiségiek 14,3%-a, az egyéb szellemi dolgozóknak pedig 21,0%-a sorolja magát ebbe a kategóriába. Úgy látszik, hogy a vallásosság leginkább az iskolázottsággal hozható összefüggésbe. Azok közül, akik egyáltalán nem jártak iskolába 73,7%, a nyolc osztályt elvégzők 35,5%-a, az érettségizettek 21,4%-a, a főiskolai, egyetemi végzettségűeknek pedig 17,8%-a nevezi magát vallásosnak. Az iskolában töltött évek számával (lásd az 1. ábra vízszintes tengelyén) arányosan csökken a vallásosság arányszáma (lásd a függőleges tengelyen). A kritikus pontot az általános iskola elvégzése jelenti. Ebben a csoportban a vallásos emberek százaléka 60-ról 35,5-re esik vissza. További, de korántsem ilyen meredek hanyatlás észlelhető az érettségizetteknél: az említett 35,2% a középiskola befejezéséig 21,4%-ra olvad le, ettől kezdve azonban a magasabb műveltségűeknél viszonylag állandó, körülbelül 18—20 százalék marad. Tekintettel a felsorolt adatokra, nem teljesen légből kapott, hogy 1. a vallás hazánkban egyre kevésbé fejt ki tár-

sadalmi legitimáló hatását, elveszíti a „szent pajzs” jellegét, és hogy 2. az úgynevezett „kulturális vallásosság” az értelmiségiek, a magasabb iskolai végzettségűek, és talán a fiatalabbak s a budapestiek csoportjában már megszűnt.

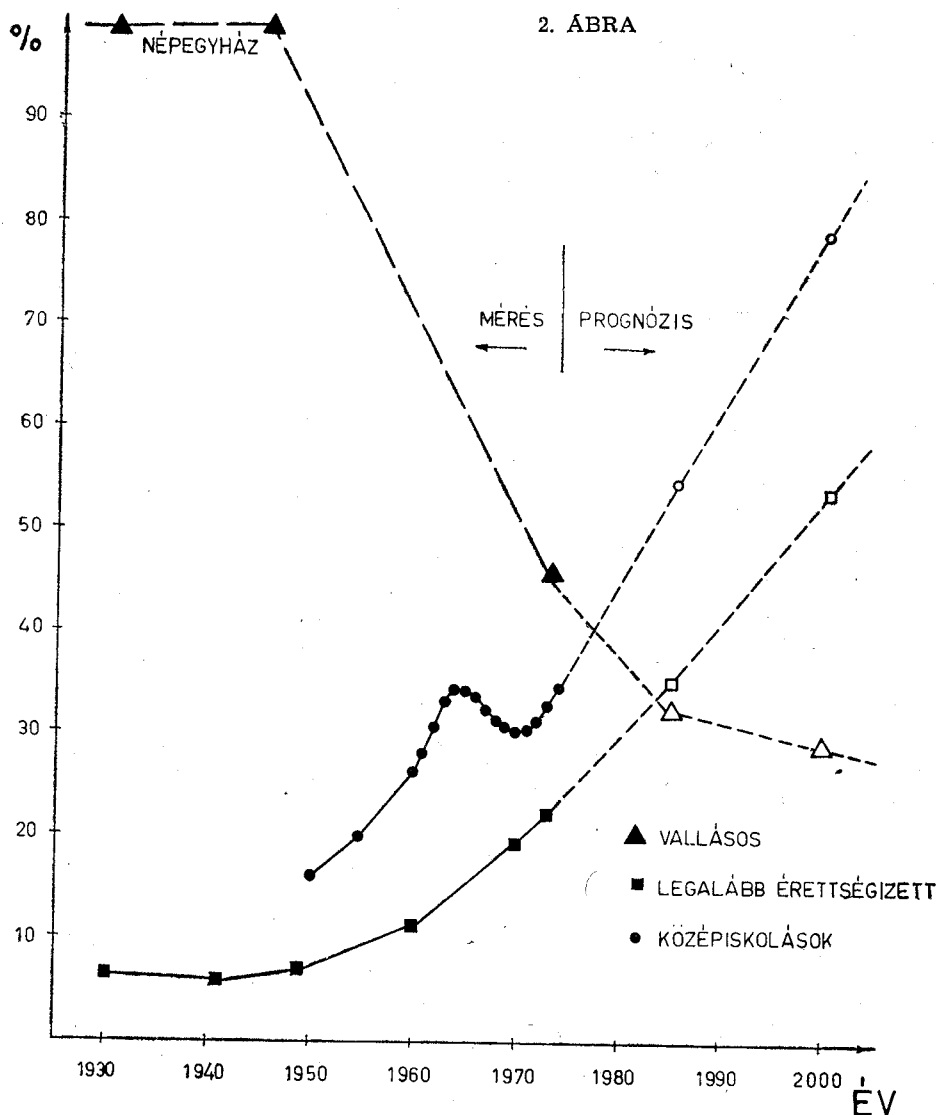
Hasonló megállapításra jut több, körülbelül hat évvel korábban végzett felmérés alapján *Varga I.* is (2).

1. A megkérdezett összesen 1000 (900 budapesti) III. osztályos gimnáziumi tanuló 10%-a volt „hagyományosan vallásos”. 2. A gimnazisták 15%-a hitt Istenben vagy valamilyen világot teremtő, természetfeletti erőben. 3. A legnépesebb csoportot a közömbösek alkották, Budapesten a megkérdezettek 60–65%-a. 4. Következésképpen a nem hívők, és 5. a marxista világnézet alapján álló tudatos ateisták aránya Budapesten együttevén 10–15%.

E vizsgálatok megcáfolták a korábbi feltételezést, hogy 1.) a leányok vallásosabbak, mint a fiúk, és hogy 2.) a vallásosság a vidéki kisvárosokban nagyobb, mint Budapesten. *Varga I.* közleményének gondos elemzése nyomán elfogadhatónak tűnik, hogy a hívő és vallásos ifjúság arányszáma Budapesten kétszer akkora, mint a nem-hívőké és tudatos ateistáké. A korábbi szociológiai felvételek eredményeit az elsőként említett reprezentatív vizsgálat adataival ellenőrizvén elképzelhetőnek látszik, hogy a gimnázium III. osztályában vallásos középiskolások 84,0%-a hat esztendővel később is hű maradt meggyőződéséhez.

A reprezentatív felvétel szerint a kétmillió Budapest hűsz évnél idősebb lakóinak 32,6%-a sorolta magát a vallásos kategóriába. Bizonyára nem tévedek nagyot, ha ugyanilyen arányt tételezek fel a hűsz évnél fiatalabbak között is. Ebből az következik, hogy Budapesten körülbelül 650 ezerre tehető a vallásos emberek száma. A Statisztikai Évkönyvek (3) szerint a magasabb műveltségűek aránya Budapesten (30%) jelentősen felülmúlja a vidékiekét (20%). A főváros lakosságának csaknem egyharmada tartozik ebbe a csoportba. Ha az egyetemekre gondolunk (kerekén 90 000 hallgatóval), a klinikákra, minisztériumokra s más központi intézményekre, az ipar centralizáltságára, a kutatóintézetekre; ha mérlegeljük a világváros roppant vonzerejét a művészekre, írókra és általában az értelmiségiekre, akkor alig kétséges, hogy Budapesten más a szellemi légkör, mint a vidéki városokban vagy falvakban. Igazat kell adnunk *Tomka M.*-nak, hogy a „vallási tényező”, azaz a vallás létértelmező funkciója minden bizonnyal erősebben érvényesül a magasabb iskolai végzettségűeknél és státusúaknál, mint az alacsonyabb státusú csoportokban.

A műveltség és a vallásosság között tapasztalható összefüggés következtében nem bírok ellenállni a prognózis-készítés „kísérletének”. A jövő előrejelzése mindig is bizonytalan, sőt majdhogynem káromló vállalkozás volt, minthogy soha nem olvasható ki egyértelműen Isten szuverén akarata a történelemből. Mégis, amennyiben a magasabb végzettségűek arányának növekvő, a vallásosakénak csökkenő tendenciáját a jövőre vetítjük, akkor — természetesen azzal a feltétellel, hogy a dolgok egyébként ugyanúgy folytatódnak, ahogyan addig mentek — a következő képet nyerjük (2. ábra): 1. Tíz esztendő múlva a 18 éves kort

elérők mintegy 55 százaléka, vagyis az össznépesség 35 százaléka szerez középiskolai végzettséget. 2. Az említett összefüggés segítségével kiszámítható, hogy tíz év múlva a vallásos népesség aránya 33 százalék körül fog ingadozni. 3. Ugyanebből a számításból extrapolálható, hogy a vallásos lakosság aránya az

ezredforduló táján 29 százalékra csökken. 4. Ettől kezdve azonban — föltételezéseink szerint — a vallásos emberek arányszáma állandó marad. 5. A vallásos népesség összetétele viszont a jelenlegihez képest jelentős mértékben megváltozik: a jövőben túlnyomó többségük az értelmiségiek közül kerül ki.

A számítással kapcsolatosan megjegyzendő, hogy a középiskolát végzetek 20 százalékát továbbra is vallásosnak tekintem. Továbbá feltételezem, hogy a következő évtizedekben hazánkban mindenki elvégzi az általános iskolát, aki eléri a megfelelő kort, s közülük 35 százalék lesz vallásos. A 14 éven aluli gyermekeket a szülők meggyőződése szerint soroltam be és a jövőben is tízmillió lakossal számoltam. Bármilyen hiányos és támadható is ez az előrejelzés, még mindig több, mint a semmi. Sőt, bizonyos szempontból nélkülözhetetlen, mert mint minden vezetőnek, az egyházinak is el kell képzelnie valamiként a jövőt, máskülönben nincs semmi foganatja vezetésének.

(2) **AZ EGYHÁZIASSÁG.** A vallásosság fogalma nem azonos az egyháziasságéval. Ez utóbbin az egyházi szertartásokon való részvételt, az egyházi szolgálatok igénybevételét, általában valamiféle kapcsolatot értek a vallásos ember és az intézményes egyház között.

Nagy valószínűséggel vélelmezhető, hogy az ország népességének 75—80%-a egyházi temetésben részesül. Véleményem szerint a megkeresztelt gyermekek arányszáma is megközelíti ezt a hányadot. Ugyanakkor a katolikusoknak 60—65%-a köt egyházi esküvőt. Viszonylag megbízható becslések szerint Budapesten mintegy 100 000 ember tesz rendszeresen eleget a vasárnapi misehallgatás kötelezettségének (3), azaz a katolikusoknak kereszteltek 10, és a magukat vallásosnak valló katolikusok alig 30 százaléka. Ez az arány abból adódik, hogy feltéve sem szerint a magukat vallásosnak mondó emberek 70 százaléka katolikus, 14, illetve 6 százaléka pedig református és evangélikus.

Feltűnően kevés az elsőáldozó: számuk elenyésző töredéke a katolikus szertartásban keresztelt gyermekekének. A budapesti plébániákon évenként keresztelt gyermekeknek mindössze 10—12 százaléka vesz részt az évenkénti első szentáldozási előkészítésen. Az iskolai hitoktatásban részesülő katolikus gyermekek országos aránya 7—10 %-ra becsülhető. „A rendelkezésünkre álló adatok szerint hazánk lakosságának 10—15%-a gyakorolja rendszeresen a vallást. Ez az egy- másfélmillió ember az egyházak bázisa a mai Magyarországon” — állapítja meg *Földi P.* (4). Mindez arra utal, hogy hazánkban eltűnőben van az egyháziasság, és nem tekinthető azonosnak a vallásossággal.

(3) **AZ ATEIZMUS.** A vallásosság tipológiáját sem könnyű felvázolni, de még reménytelenebbnek látszik az ateizmus ismérveinek meghatározása. A Világosság 1968 februári számának mellékletében azt állítja *Varga I.*, hogy a megkérdezett fiatalok 25%-a vallásos; Budapesten pedig 60—65%-uk közömbös. Eszerint a nem-hívó és tudatosan ateista fiatalok aránya az ország fővárosában 10—15 százalék között ingadozik. A „Western Religion” című tanulmánykötetben viszont ugyanezekről a fiatalokról azt mondja, hogy 42 százalékuk ateista. E meglehetősen eltérő értékelés oka feltehetően az ateizmus különböző tipológiája. Az azonban semmiképpen sem vitatható, hogy a nem vallásosak és nem-hívók száma nem azonosítható a tudatos ateistákéval. Véleményem szerint a tudatosan vallásos emberek számaránya hazánk népességének mintegy 25—30 százaléka. Jóval kisebb csoportot alkotnak a marxista vagy más világnézű tudatos ateisták. E két véglet között húzódik a közömbösek 55—60 százaléknyi fluktuáló tömege. Nem szabad azonban megfeledekeznünk arról, hogy már ez a tipológia is elvonatkoztatás attól a vallási kontinuumtól, amely a szilárd keresztény meggyőződéstől a reflektált ateizmusig illetve marxizmusig terjed, s amelyben csaknem lehetetlen egyértelműen meghatározott választóvonalakat vonni. Hazánkban a vallás magánügy, senki nem lép ki „hivatalosan” az egyházból. Egy felmérésből kiviláglik, hogy a magukat vallásosnak tekintő fiatalok 75 százaléka KISZ-tag. „Másfelől a vizsgálatok alapján ki kell mondani azt is, hogy az ateizmus nem mindig jelent azonosulást a marxista világnézettel, a szocializmussal, bizonyos fajtái pedig éppenséggel retrográd hatással is járhatnak” — jegyzi meg *Lukács J.* (5). Még a pártban is akadnak, „akiknél megvannak a vallásos világnézet maradványai... Esetenként előfordul, hogy egyes párttagok egyházi rendezvényeken vesznek részt, gyerekeiket megkereszteltetik, hittanra járatják, egyházi esküvőt kötnek” — írja *Földi P.* (6). Nem látszik tehát elhamarkodott megállapításnak,

hogy a marxista világnézetű tudatos ateisták számaránya nem haladja meg az ország lakosságának 7—8 százalékát, a szocialista társadalmi berendezkedéssel azonosulók száma viszont nagyságrendileg múlja fölül az ateistákét. „Olyan kétszülékét még nem találtak fel” — mondja *Kádár János* —, „amellyel felmérhetnénk, hogy például Magyarországon mennyi az ateista, a félig-meddig hívő és a hívő. Az emberek lelkébe nem lehet belelátni. Azt hiszem azonban, hogy hazánkban nem kevés a hívő ember” (7).

A hitükkel tudatosan azonosuló keresztények zöme elfogadja hazánkban az úgynevezett instrumentális marxizmust mint a történelmi-társadalmi folyamatok elemzésének és megváltoztatásának az eszközét. A „nagy, ingadozó tömegben” viszont nem tudott meggyökeresedni a marxizmus — sem mint a társadalmi gyakorlat eszköze, sem mint humanista világnézet. Úgy vélem tehát, hogy a meggyőződéses marxisták száma jóval kisebb, mint a felületes szemlélőnek tűnik, a más eredetű ateisták száma viszont jóval nagyobb, mint amennyit a hivatalos egvházi körök bevallanak. Enyhén szólva is túlzás „ötmillió hívőt” emlegetni. Még hozzá akkor, amikor a magasabb műveltségű hívők tudatába óhatatlanul beszüremkedik a *Rahner*-féle „aggódó ateizmus”. Éppen ezért érdemelnek figyelmet *Illyés Gy.* szavai: „Am az anyagiakon segíteni csupán az első munka volt. Most jön az igazi gond. Most kell a szocializmusnak a fizikai felruházódáshoz valamit hozzátennie. A kérdés: milyen is lesz az erkölcs? tehát az, hogy a lélek fázik-e, éhez-e, jár-e meztláb? Mindez van olyan gondja, sőt: létproblémája Európának, mint a korábbiak” (8).

(4) **AZ EGYHÁZ ÉS AZ ÁLLAM VISZONYA.** Bár az egyház és az állam viszonya hazánkban nem annyira az empirikus adatokhoz, mint inkább a peemföltételekhez tartozik, szükségésnek látszik néhány szót ejteni róla. E rendkívül szerteágazó jelenséget egy egyidejű, de kétirányú mozgás határozza meg. „Hazánkban vallásszabadság van, pártunk kerül mindent, ami a vallásos emberek érzelmét sértené, de nem mond le arról, hogy küzdjön a felvilágosultságért, a tudományos világnézet terjesztéséért. Az osztályharc frontja szerintünk nem a hívők és a nem-hívők között húzódott, és ma sem ott húzódik” — hangsúlyozta *Kádár J.* a IX. pártkongresszuson (9). Továbbá többször hivatkozott arra, hogy az egyház és az állam viszonya folyamatosan javul, és hogy hazánkban a hívők és a nem-hívők huzamos együttélésére kell számítanunk. „Meggyőződéssel valljuk, hogy a fejlett szocialista társadalmat nem építhetik fel csak a kommunisták; ehhez az egész nép munkája és erőfeszítése kell. S ezt úgy értelmezzük, hogy a társadalomban egyenlő és törvényes helye lesz — párttagságtól, világnézeti és foglalkozásbeli különbségtől függetlenül — mindenkinek, aki az építő munka részese volt. Az eljövendő — s szilárd meggyőződésünk szerint az eddigieknél szebb, emberibb — társadalom az egész nép otthona lesz, ahol mindenki egyenrangú, megbecsült lakónak érezheti magát” — mondotta 1975. április 15-én, a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának ülésén (10).

Ilyen körülmények között felbecsülhetetlenek a magyar állam és a Szent-szék tárgyalásai. Ha helyesen ítélem meg a helyzetet, e kapcsolatok jelentősége elsősorban abból adódik, hogy az egyházi szervezetnek mellőzhetetlen, kulcsfontosságú szerepe van a keresztény értékek áthagyományozásában. Tény az, hogy csak egyetlenegy szervezett testület emeli fel szavát a katolikusok nevében — s ez az egyház. A magyar állammal kötött megállapodásaiban a Vatikán nem adott föl semmit, csak ami már amúgyis elveszett az egyházra nézve, elérte viszont, hogy a pápa mint az egyház látható feje, hazánkban is gyakorolhatja feladatát. Az állam és a püspöki kar egyoldalú viszonya a Magyar Népköztársaság, a Vatikán és a püspöki kar háromszögévé alakult át. Ezzel természetesen nem oldódott meg az összes probléma. Amint *Cserhádi J.* írta a *Vigiliában*, „a dialógust folytatnunk kell”. Őszintén felajánlja a keresztények közreműködését „az emberi élet jobbá tételének” feladatában, amennyiben ez nem ellenkezik „a keresztény etikával és az ember örök, természetfeletti céljával”. A szocializmus építésében készségesen helytálló hívők nevében kéri erkölcsi akarásuk és „az egyház lényegéhez tartozó szabadságjogok mindenkori elismerését” s azt, hogy az államhatalom több bizalmat előlegezzon az új társadalmat őszintén szolgáló kívánó egyháznak (11). Hasonlóképpen nyilatkozott *Lékai László*, a nemrégiben kinevezett esztergomi érsek is: „A Magyar Népköztársaság Alkotmánya biztosítja számunkra a vallásszabadságot. Ez megnyugvással, bizalommal tölt el bennünket. Vannak ugyan még megoldatlan kérdéseink, de ezeknek fokozatos és

nyugodt légkörben történő tisztázására egyre több a reményünk annak a kölcsönös megértésnek és jóviszonynak alapján, amely ma az egyház és az állam kapcsolatát jellemzi... Egyház és állam részéről tovább kell munkálkodnunk azon, hogy a nehézségeket fokozatosan eltávolítsuk és megnyugtató gyakorlatot alakítsunk ki." Amilyen örömmel mutat rá az érsek a helsinki megállapodásnak a vallásszabadságra vonatkozó fejezetére, olyan felelősségtudattal hangsúlyozza a megállapodás minden egyes fejezetének megtartására vonatkozó igényt (12). Ezt joggal követelheti meg államunk minden egyes polgárától, kiváltképpen az öntudatos, nagykorú keresztény hívőktől.

II. A világi keresztények

Magyarországon új típusú kereszténység van kibontakozóban, amely merőben más, mint nyugat-európai változatai. Bár elvitathatatlanok bizonyos közös vonások, mint a vallási élet *individualizálódása* és *privatizálódása*, azaz a vallásos élet egyéni döntésen alapuló és inkább a magánéletben megnyilvánuló volta, ezekkel a jegyekkel korántsem határozható meg a mai katolikusok alapformája. Hazánkban csak úgy maradhat fent a kereszténység, ha meglesi az utat Szktilia és Kharübdisz között, ha kigyógyul a többé nem létező népegyház rögeszméjéből, egyszersmind nem zárkózik valamiféle társadalmon kívüli szubkultúrába. A felsorolt szám adatokra és egyéb tapasztalatokra támaszkodva, mintegy ezeket értelmezendő, megkísérlem felvázolni a mai, jobban mondva a holnapi magyar katolikusok néhány jellegzetes vonását (13).

(1) **AZ EGYHÁZIASSÁG ELTŰNÉSE.** Az empirikus adatok azt sejtetik, hogy a hierarchia fokozatosan elveszíti befolyását a vallásos emberekre. Az egyházi intézmény, legalábbis részben s nem minden rossz májúság nélkül, olyan vezérkarhoz hasonlítható, amely még szép számú alárendelt tiszttel, de alaposan megcsappant legénységgel rendelkezik. Az egyházhoz fűző szálak lazulása és a vallásosság kötetlenebb formáihoz való vonzódás elsősorban abban jelentkezik, hogy a hívő emberek ritkábban járnak templomba, és — néhány kivételtől eltekintve — ritkábban fordulnak lelkiismereti kérdéseikkel a papokhoz. Majdnem negyedszázada írta *Rónay Gy.* a világiak nagykorúságáról: „Ne várjunk mindent a paptól; ne terheljük olyasmivel, amit mint valóban nagykorú hívők, mi magunk is elvégezhetünk, megoldhatunk” (14). Ez nem jelenti azt, hogy nem tekintik magukat keresztényeknek. Számítalan eset bizonyítja, hogy példás keresztény életet élő szülők, akik gyermekeiket hitoktatásra küldik, nem ismerik plébánosok vagy püspökök nevét. Az intézmény hatékonyságának gyöngülése nem kívánatos. Az intézményeket azért létesítik, hogy a már meglevő életet biztosítsák és kifejlesszék. Az egyház elsősorban Krisztus tanítványainak életközössége és ugyanakkor a krisztusi életet megőrző és továbbító intézmény. Az a nézetem azonban, hogy korántsem pusztul ki a kereszténység hazánkban azért, mert egyre kevesebben keresik föl mindennapi életük problémáival a papokat, mert püspökeik nevét legfeljebb a napi sajtóból, személyüket pedig a képernyőről ismerik. Azt gondolom, hogy a kereszténység akkor sem szűnik meg hazánkban, ha kevésbé tisztelik a papokat, mint korábban, s jóval kevesebb gyermeket járatnak hitoktatásra. Bár a vallási szocializálódásnak nem egyetlen tényezője a keresztény család, mégis az a véleményem, hogy a primer szocializáció ezen a területen is sorsdöntő. A családban töltött legelső évek folyamán sajátítja el a gyermek alapvető világfelfogását, ekkor alakul ki benne a valóság jó- vagy rosszindulatának a képe, ekkor rögződik lelkébe a vallásosság alapja, amelynek többé-kevésbé sikerült kifejeződése, képekbe, szavakba, fogalmakba foglalása a vallásos ismeretközlés.

Miközben csökken az egyházi szervezet jelentősége, lassanként kialakul a világi hívők új összetartozás-tudata. Ez az „életközösség” nem azonos sem az egyházközösséggel, sem pedig a liturgikus közösséggel, bár az eucharisztia közös ünneplése nemcsak forrása, hanem megnyilvánulása is. Nem más, világi közösségek versenytársa, hanem ugyanazon a világnézetben levő, hasonló életcélokat követő emberek együvé tartozása. Bár a kereszténység számát tekintve fokozatosan kisebbedik — amint azonban láttuk, 15 év múlva a ma még csökkenő görbe csaknem kiegyenesedik —, véleményem szerint ez a közös eszméknek élő

közösség öntudatában megerősödik. Hogy miért? Mert állandóan emelkedik a műveltség színvonala és mind több magasabb képzettségű ember eszmél önmagára: „Hol állok? Ki vagyok?” és „Mit jelent számomra ma, ebben a hazában az, hogy vallásos vagyok?” — kérdi önmagától. A társadalom növekvő művelődése, szellemi fejlődése, a jelentősen jobbuló életkörülmények időt és biztonszágot nyújtanak ezeknek az embereknek és szélesebb látókört, amelyben szemlélik a világot és keresik benne az ember helyét. Ezen a téren javíthatatlan optimista, helyesebben *Aquinói Szent Tamás* híve vagyok: a mélyebb műveltség, a szellem nagyobb világossága mégiscsak közelebb viszi az embert Istenhez.

(2) A KATOLIKUS KÖZÖSSÉG. Minek nevezhető? Hogyan jellemezhetőek ezek az új típusú katolikusok? A legszívesebben nyílt, nagykorú, világi keresztényeknek nevezném őket. Azok, akiket személyesen ismerek, ragaszkodnak a kereszténységhez mint világnézethez, és a katolicizmushoz mint lelki-szellemi otthonhoz, bár jogot formálnak arra, hogy a keresztény hitélményt esetenként úgy értelmezzék, amint tudati fejlettségüknek és szükségleteiknek leginkább megfelel. Az egyháztól mint intézménytől nem sokat várnak, és nem is fogadnak el mindent, amit mond nekik, kiváltképpen azért, mert nem tételezik föl az élet összes területére kiterjedő jártasságot és szakértelmet. Többen kétségbe vonják például a „katolikus szociális tanítás” evangéliumi eredetét, nem fogadják el a nők hátrányos megkülönböztetését, nem igénylik az egyházi intézmény vezető szerepét az emberek, az emberiség világi kérdéseiben. Vannak közöttük olyanok is, akik úgy vélik, hogy a múlt századból áthagyományozott spirituális nem állja ki az összehasonlítást a modern társadalomban jelentkező új erkölcsi és spirituális értékekkel. Ennek ellenére sem válnak azonban hűtlenné, és az egyházhöz fordulnak, amikor a szentségeket igénylik.

Örömmel üdvözlnek a püspökökből és papokból áradó lelkeséget, s nem vennék zokon, ha igényes szellemi életet élnének és jól prédikálnának. Ez esetben — amint a jó szentbeszéd nagy keletje mutatja — szíves örömet járnának szentmisére, és több gondot fordítanának gyermekeik templomi vagy iskolai hitoktatására. Vallásos meggyőződésük azonban független az egyháziak elmeéletől vagy lelkeségétől. Ilyen katolikusok azelőtt is voltak. Régebben talán kisebb számban, a jövőben egyre többen lesznek. Az új, az eddigiektől eltérő az, hogy sokkal tudatosabban reflektálnak hitükre és világnézetükre.

Egyesek azok közül, akiket ismerek, ritkán mennek templomba, mások hetenként többször járulnak szentáldozáshoz. Többen képesek arra, hogy világosan megfogalmazzák hitüket, másokban elakad a szó, ha a hitre terelődik a beszéd, s megint mások nyíltan megvallják, hogy pillanatnyilag igazán nem tudják, hogy miben hisznek. De mind katolikusok, s eszükbe sem jut, hogy ne legyenek azok. A keresztény szimbólumvilág oly mélyen átjárta személyiségüket — kivált az idősebbeket —, hogy nem bírnak megválni tőle. Többen felkekednek, hogy az elveszett első naivitás helyett rátaláljanak a másodikra. Ettől nemcsak azt várják, hogy válaszoljon életük kínzó talányaira, hanem, hogy világítson rá a mindennapi életükben, a munkában, a szexualitásában, a tudományban rejlő emberi értékekre és értelmességre is. Sokuknak, kivált a fiatalabbaknak kevésbé ismert a keresztény szimbólumrendszer, s minden bizonnyal, hogy a ma emberéhez alkalmazkodó liturgiával érzéketlenül és hitelesen közvetítse számukra az evangéliumi hitvilágot. Ezek az emberek vallásilag érdeklődők; minduntalan kutatják és keresik azoknak az értékeknek helyes megfogalmazását, melyeket át akarnak adni gyermekeiknek.

Egy részük a legszigorúbban ragaszkodik az egyház szexuális elveihez, másoknak az a véleménye, hogy a hit több, mint bizonyos szexuális előírások megtartása. Összintén tisztelik cölibátusban élő barátaikat, de mind többen osztják azt a nézetet, hogy az egyház hasznára válnék, ha nők embereket is pappá szentelne. Egyöntetűen elítélik az abortuszt, de túlnyomó részük — és már nagyon régen — a születésszabályozás mellett döntött. Nincs kizárva, hogy a jövőben kissé módosul a helyzet, a sokgyermekes családok azonban kivétel nélkül képeznek közöttük, s legtöbbször szeme előtt a két- vagy háromgyermekes család eszményképe lebeg. Hisznek a házasság *intézményében*. Helytelenítik a válást. Tudatában vannak viszont annak, hogy némely rosszul sikerült házasság elviselhetetlen terhet ró a hitvesek vállára. A házasságon kívüli szexuális kapcsolatot

általában nem helyeslik, a fiatalabbak azonban egyre kevésbé utasítják el a házasság előtti — mint mondják — „felelős” szexuális találkozást. Megbecsülik és védelmezik a szexualitás alapértékeit — bizonyos egyházi döntéseket azonban csaknem lehetetlen megértetni és elfogadtatni velük.

Az életben kiválóan megállják a helyüket. Akiket ismerek — mérnökök, orvosok, tudományos kutatók vagy végzős egyetemi hallgatók — szakmailag és emberileg a legkiválóbbak közé tartoznak. Munkatársaik megbecsülését élvezik, nemegyszer marxista barátaik állnak melléjük, ha bármilyen okból nehéz helyzetbe kerülnek. Annak a ténynek, hogy egyre kevésbé érdekli őket az intézményes egyház, többek között — a korszellemtől eltekintve — az lehet a magyarázata, hogy jó néhányuk véleménye szerint az egyháziak között gyakori a nem megfelelően képzett, beképzelt amatőr. Ezeket a teológiailag is művelt és nyílt katolikusokat határozottan sértik a lélektelenül elmondott, silány prédikációk. Nem azért, mert véletlesen konzervatív vagy szélsőségesen haladó irányzatúak, hanem mert a kellő szakértelmet és átélést nélkülözik. E bosszantó dilettantizmusnak nemegyszer az a következménye, hogy egyesek távol maradnak a vasárnapi istentiszteletről, vagy éppenséggel hétközben hallgatnak rendszeresen szentmisét. Nem mintha nem lenne bennük elnézés vagy megértés papjaik, püspökeik iránt. Mivel azonban a maguk dolgát jól végzik, megbántva érzik magukat a rossz prédikációk által.

A világi keresztények sok tekintetben emlékeztetnek a „baloldali katolikusokra”, többnyire nehezményezik a világnézeti monopóliumokat. Általában nyíltak a szocializmus értékei előtt, és nem hajlandók megengedni, hogy vallási téren mások gondolkodjanak helyettük: sem azok, akik ezt hagyományosan tették, sem akik szívesen megtennék. Bár a nagykorú keresztények túljutottak már az eszmélés első évein, még nem rajzolódott ki összetartozásuk az egyházban és a társadalomban. A hierarchia alig keresi velük az érintkezést, pedig ezek a hívő emberek alkotják majd az egyház társadalmi alapját. Amint *Lékai László* esztergomi érsek nyilatkozta: „a világiak rendszeres, nagyobb mérvű bevonását az egyház mai életének kialakításába és evangelizációs munkájába, még ezután kell megvalósítanunk”. (15). Új egyensúly van kialakulóban a papok és a hívők között. Nem az lesz a papok feladata, hogy közvetítsenek Isten és az emberek között, hanem hogy a közösség egységét segítsék elő. Nem annyira Isten és ember, mint inkább ember és ember között kell közvetíteniük.

(3) **HIVŐK ÉS NEM-HIVŐK.** Nem élünk vallásos világban: a termelés legtöbb területe, a dolgozók világa, a kifejezés világa a legjobb akarattal sem nevezhető vallásosnak, a kultúra alkotói messzemenően ateisták, mégpedig a kereszténység utáni kor ateistái. A világ dinamizmusa magával ragadja az embert — akár tetszik neki, akár nem. Nem áll módunkban dönteni, hogy közreműködünk-e benne, azt azonban elhatározhatjuk, hogy mennyire tudatosan és tevékenyen vesszük ki belőle a magunk részét. Az ateizmus jó ideig elvont doktrinának, merev tantételnek mutatkozott a keresztények szemében. Társadalmunk jelen helyzetében azonban már mindenén átszüremlő, többé nem kirívó, egyre kevésbé megfogható jelenség. Sűrű világiság árad az emberi fő és kéz műveiből, ezt szívja magába a gyermek az anyatejjel, ez határozza meg a közsellemet, ez az a szellemi légkör, amelyben élünk, amit belélegzünk a levegővel. Inkább elfeledkezünk Istenről, mint tagadjuk. A világ építése közben Isten kimegy az eszünkből. A tagadás ki nem mondott állítás, titkon állítja azt, amit fennhangon tagad, mert máskülönben saját lába alól húzza ki a talajt. A tagadás nem engedi eltűnni az állítást úgy, mint a feledés, amelyben egyszerűen kiesik tudatunkból minden, amit annak előtte hittünk és védelmeztünk. Vallási szimbólumaink elnémulnak, szavuk mint a pusztába kiáltott szó, nem hirdeti többé a Kimondhatatlant és Felfoghatatlant.

Ahhoz a végtelen elhivatottsághoz képest, amelyben élet és halál, öröklét és megsemmisülés — az ember és a valóság legbenső titka — forog kockán, mellékesek az egyházi szervezet *struktúráinak*, jelenléte *módjának* a kérdései. Amikor a világi keresztények az idők jeleit kutatják, a világot, s természetesen legelsősorban önmagukat vallatják, ezt kérdik: „Minek a hit? Mit ad nekem?” és „Mire való ez a hatalmas ugrás előre? Hová, merre ragad magával?” S talán a leggyötrőbb: „Hol keressük, hol találjuk az új világ új értékeit, melyek alkalmasak a hit kifejezésére?” Így döbbenünk rá hitünkre a maga igazi való-

jában: a végleges választás elé állító radikális, de szemérmesen tartózkodó hitre, mely nem erőszakolja rá magát senkire. Mint a kétélű kard, a lét kellős közepéig hatol, mint a perzselő tűz, a lélekből kiégeti a salakot. Olyan, mint a mindkét fél részére egyaránt értelmezhető gondolat. Ereje nem hivalkodó, tanúbizonysága nem feltűnő — csaknem a megtévesztésig hasonló az istenfeledés néma csöndjéhez.

Irodalom: (1) Tomka M.: Vallási hiedelmek és nem vallási hiedelmek. Előadások „A hiedelmek természete, szerveződése és szerepe a mindennapos tudatban” munkaértekezlethez. Visegrád, 1975. április 28–30. II/b. ülés 60–76. o. — (2) Varga I.: Ifjúság, szekularizáció, vallásosság. Világosság. Melléklet az 1968. februári számhoz 22–26. o. — Továbbá Western Religion. A Country by Country Sociological Inquiry, The Hague 1972. 277–294. o. — (3) J. Morel, E. András: Handbuch des ungarischen Katholizismus, Wien, 1975. 98. o. Vö.: Földi P.: Egyházpolitika és valláskritika, Budapest, 1975. 38–40. o. — (4) Földi: i. m. 40. o. — (5) Valláskritika. Jegyzet. II. évfolyam, II. félév, Budapest, 1970–1971. 17. o. — (6) Földi: i. m. 36. o. — (7) Kádár J.: A fejlett szocialista társadalom építésének útján, Budapest, 1975. 187. o. — (8) Új Ember 1975. nov. 30. 2. o. — (9) Földi: i. m. 46. o. — (10) Kádár: i. m. 189. o. — (11) Cserháti J.: Vigilia 40(1975) 721–730. o. — (12) Népszabadság, 1976. febr. 15. 6. o. — (13) Tétéles hivatkozás nélkül is sokban követtem A. M. Greeley „The Next Ten Years” című írását (National Catholic Reporter Nov. 1. 1974.) Vö.: Diakonia 6(1975) 419–427. o. — (14) Rónay Gy.: Vigilia 17(1952) 6–13, 297–308. o. — (15) Új Ember 1976. febr. 29. 1. o.

DÉVÉNYI IVÁN

CZÓBEL BÉLA (1883-1976)

Czóbel Bélának — az év elején elhunyt nagy magyar festőnek — munkássága hét és fél évtizedet fog át... 1971-es műcsarnoki retrospektív tárlatának anyagát egy 1902-ből való kép nyitotta meg, s 1976 első heteiben a művész még dolgozott; barátja, Győry Lajos portréját festette.

E hosszú, termékeny, hatalmas ívű pálya több stílári periódusra oszlik. „Festézetem sok változáson ment át; a világos színek után mélyek következtek, s ezekből törekszem ismét derűsebb színharmóniára...” — olvassuk a művésznak abban a levelében, amelynek Pán Imre művészeti író a címzettje. Czóbel festői előadasmódjának különböző korszakai azonban szervesen és következetesen épülnek egymásra, s az életmű — bár a kolorit, a hol pasztózus, hol vékony festésmód és a természeti élmény transzponálása tekintetében az idők folyamán jelentős eltéréseket látunk — roppant egységes. Goethe — Augusta von Stolberghez 1775-ben írott — levelében így vall magáról: „Szakadatlan átváltozásaim közepette mindig azonos maradok önmagammal...” Czóbel Béla is mindig azonos maradt önmagával.

Festői kibontakozásának első állomása Nagybánya volt. Itt — Ferenczy Károly és Iványi Grünwald Béla szellemében — a szabad ég alatt festette napfényben fürdő munkáit. A korai Czóbel-képek közül a „Patak partján ülő fiú” (1902), a „Kalapos önarckép” (1903) és a „Lehel Ferenc Nagybányán” (1904) a magyar plein-air festészet fő művei közé tartozik.

Nagybányát elhagyva egy évig a müncheni akadémia növendéke volt, majd 1904-ben Párizsba költözött. „Éppen idejében érkezett, hogy a Vadak mozgalmában részt vegyen... Azonnal kibújt belőle kolorista temperamentuma” — írja Jean Cassou Czóbel 1905 körüli párizsi festményeiről, amelyek a Salon d'Automne-ban Matisse, Dufy, Derain, Braque, Vlaminck munkáinak társaságában szerepeltek a „Fauves”-teremben. A fiatal művészt 1906 körül a szecesszió is megérintette („Ülő férfi”), e hatás azonban munkásságában múló epizódnak bizonyult.

1907-ben Czóbelt a Szinyei Merse Pál elnöklete alatt létrejött MIÉNK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) alapítói között találjuk, — bár mű-